

На практиці заохочувався атеїзм і засуджувався релігійний світогляд. Саме тому одними з найбільш популярних тем науково-атеїстичних праць були боротьба із релігійними пережитками, атеїстичне виховання та пропаганда, а також реакційна сутність релігійних рухів (сектантства, уніатства тощо). Сучасне розуміння свободи совісті з'являється в Україні лише в кінці 1980-х рр., коли дозволяється критично осмислювати радянські практики.

Джерела

1. Гладкая Т.В. Развитие принципов свободы совести при социализме // Вопросы атеизма. – М., 1988. – Вып. 24. – С. 115-122. 2. Огнева Е.В. Проблема свободы совести в современной борьбе идей // Вопросы атеизма. – К., 1977. – № 13. – С. 132-139. 3. Огнева Е.В. Атеистическое воспитание как проявление социалистической свободы совести // Вопросы атеизма. – 1982. – № 18. – С. 29-36. 4. Огнева Е.В. Борьба против иностранного вмешательства в осуществление свободы совести в КНР // Вопросы атеизма. – 1989. – № 25. – С. 71-78. 5. Огнева О.В. Здійснення свободи совісті на Україні // Питання атеїзму. – 1973. – Вип. 9. – С. 14-21. 6. Терещенко Ю.И. Свобода совести в контексте общекультурных задач перестройки // Культура. Религия. Атеизм. / Отв. ред. А.Н. Колодный, Б.А. Лобовик. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 158-169. 7. Уткин А.И. Несостоятельность клерикально-националистических интерпретаций свободы совести // Вопросы атеизма. – 1989. – № 25. – С. 9-17.

5. Анатолій КОЛОДНИЙ. Релігійна мережа України: конфесійні та регіональні зрізи

Релігійна мережа України ніколи не була моноконфесійною. Спроба князя Володимира в IX столітті створити єдиний пантеон богів для всієї Русі-України зрештою залишилася незреалізованою. Запровадивши християнство державницькими засобами, правитель Русі відтак ще більше ускладнив картину релігійного життя, хоча й прагнув в такий спосіб здолати поліконфесійність. Зрештою він породив офіційне православ'я і двовірність, цебто опрашоване язичництво і оязичнене християнство.

Нові зміни в релігійну конфігурацію України пізніше вносили постійні перерозподіли або відторгнення її земель недружелюбними, ворожими щодо українства державами-сусідами, колонізаторами наших теренів, Московією чи Польщею, а також активна місіонерська діяльність на наших теренах з боку католицької церкви і різних протестантських течій країн Європи і США. Помітну зміну в релігійну карту України внесла Берестейська унія 1596 р.: вона конфесійно поділила українців на православних і греко-католиків, що згодом призвело до наявної й нині певної регіоналізації українського терену на Схід і Захід. Своєрідним бумом конфесійної диференціації в Україні, як і у всьому тодішньому Радянському Союзі, до якого вона належала 70 років, були 20-30-ті роки минулого століття, коли на ґрунті православ'я виникла низка його сект. Активна місіонерська діяльність в 90-х роках м.ст. за умов наявного після розпаду Союзу духовного вакууму і обезсилених роками боротьби з ними офіційної радянської влади традиційних релігійних спільнот призвела до появи на наших теренах великого різноманіття неприродних для української духовності нових релігійних течій.

Толерантність українців у їх ставленні до інших релігій дала можливість знаходити на українських землях притулок послідовникам різних гнаних в сусідніх країнах, переважно Росії, конфесій. До нас з Московії перебралися старообрядці, білокриницький духовний центр яких й нині у нас є на Буковині у селі Біла Криниця, молокани - на Середньодніпров'я, а нещодавно і Богородична Церква. Поляки до нас «випхнули» зневажених в Західній Європі іудеїв, які на Волині навіть утворили таку різновидність своєї конфесії як хасидизм.

В повоєнну добу, хоч Конституція УРСР формально й гарантувала свободу совісті, а відтак своєюдоу релігії, конфесійна діяльність в Україні багатьох течій всіляко обмежувалася, урізноманітнення конфесійного життя стримувалося. Відтак свобода релігії гарантувалася, але відсутньою була свобода віросповідань. Офіційно було зареєстровано лише біля 10 релігійних течій. Тут були неукраїнські православні і римо-католики, старообрядці, мусульмани й іудеї, баптисти та адвентисти. Ув'язненими були греко-католики, україно-православні, п'ятидесятники, свідки Єгови, баптисти Ради Церков, інші небажані владі конфесії.

Новий Закон про релігійні культу значною мірою ускладнював можливості реєстрації чи відкриття нових парафій або нових релігійних спільнот і водночас надто спрощував процедуру їх закриття. Державна політика воєнничого атеїзму, яка здійснювалася особливо активно з 1954 року і до середини 80-х років м. ст., призвела до значного скорочення релігійної мережі. Існувало навіть якесь змагання між областями в кількості зменшення релігійних громад, а ще більше – «сект». Лише в період “хрущовської відлиги” темпи закриття церков і молитовних будинків дещо уповільнилися.

Пожвавлення релігійної діяльності різних конфесій в Україні наступило з початком горбачовських перебудовчих процесів. Воно захопило переважно Західні і Центральні області країни. На її Півдні і Сході це поживлення було незначним, локальним. В ці роки спостерігається також посилення місіонерської діяльності прибулих із-за кордону проповідників, зокрема різних протестантських церков і неорелігійних течій. Зарубіж почав наповнювати Україну релігійною літературою. І не лише видрукуваною різними мовами Біблією чи окремо Новим Завітом, а й іншими духовними виданнями. З’являються релігійні передачі по радіо і телебаченню.

Розвитку в Україні багатоконфесійності сприяла також її поліетнічність. Різні культурні об’єднання національних меншин починають сприяти поширенню у нас специфічно їхніх етноконфесій. В 1988 році виходять з підпілля Українська Греко-Католицька Церква. В лютому 1989 р. заявила про себе Українська Автокефальна Православна Церква. Наступив період не лише повернення культових споруд різним конфесіям, а й розгорнулося будівництво ними біля двох тисяч нових. Більше до цього прилучилися віряни конфесій західноукраїнських областей.

В 1991 році в Україні вже діяло 12962 релігійні громади, які володіли 9449 культовими будівлями. Більше всіх громад було у Церкві Московського Патріархату України – 5469. Українська Автокефальна Православна Церква на цей рік нараховувала вже 1489 громад, Греко-Католицька – 2643, Римо-Католицька – 452. Активізація діяльності протестантських об’єднань сприяла зростанню кількості їх громад. В 1991 році Церква євангельських християн-баптистів мала їх 1127, інші баптистські течії – 78, Союз християн віри євангельської – 565, інші євангельські течії – 160, реформатська Церква – 91, Церква адвентистів сьомого дня – 276, об’єднання “свідків Єгови” – 366. Почався ріст громад іудейського і мусульманського віровизнань. Їх було в означеному році відповідно 40 і 31.

Тоді ж в Україні почали свою діяльність й нові, як для неї і її історії, течії. Так, Товариство Свідомості Крішні на той же рік вже мало 17 своїх громад, буддисти – 7, Велике Біле Братство – 4, РУНВіра, Церква Повного Євангелія і бахаї – по три, Церква Ісуса Христа Святих останніх днів і караїми – по дві, вірмено-католики, пресвітеріани, інокентіївці, ПЦ і даосисти – по одній.

Останнє десятиріччя минулого століття, що засвідчує видрукувана підготовлена нами для цього числа РС-19 таблиця – це період інтенсивного розвитку релігійної мережі в Україні. При цьому зростає не лише кількість релігійних громад (на початок 2000 року їх було 22718), священнослужителів (21281), монастирів (250), духовних навчальних закладів (121), видрук релігійних періодичних видань (194), зростає також і чисельність послідовників різних конфесій. Збільшується при цьому й сама кількість діючих в країні конфесій. Якщо в 1991 році у нас на реєстрації знаходилося 42 релігійні об’єднання (з них 33 християнського коріння, по одній іудейських, мусульманських і рідновірських громад, 4 - орієнталістських і 2 - синкретичних), то вже в 2000 році їх було понад 90 (з них 49 – християнського коріння, 6 іудейських та 4 мусульманських, дві неоязичницьких, 6 - орієнталістських і 6 - автохтонних чи синкретичних).

Нинішню **повну** конфесійну ситуацію в країні офіційна статистика не дає. Це державні чиновники ховають під грифом «інші», серед яких можуть бути приховані подеколи десятки релігійних течій, насамперед тих, які організаційно і кількісно своїми вірянами є невеликі, а то й ті, які не йдуть на офіційну реєстрацію. Особливістю нашого законодавства є те, що таку діяльність релігійних спільнот воно дозволяє.

В Україні відсутній офіційний перепис громадян за їх світоглядними орієнтаціями і конфесійною належністю. Визначається це опосередковано за допомогою соціологічних опитувань (частіше центру Розумкова чи Київського міжнародного інституту соціології) і

фіксації конфесійної мережі, статистику якої щороку подають офіційні владні інституції і узагальнює Департамент у справах релігії і національностей Міністерства культури України.

Травневі 2014 року дослідження КМІС засвідчили, щодесь 6% опитаних в Україні взагалі не є вірянами, 12% опитаних, заявивши про свою релігійність, при цьому не змогли визначити свою конфесійну належність або ж в ній були надто мізерні. Так, 0,1 відсоток опитаних сповідують іслам, а 0,06% - буддизм. Майже 80% респондентів назвалися християнами, з них 88% вважають себе православними, 6% - греко-католиками, 1% - римокатоликами, 5% - протестантами, біля 2% - іншими християнами. Із заявленої кількості православних 44% віднесли себе до Української Православної Церкви Київського Патріархату. Належність до УПЦ Московського Патріархату повідомили лише 13% православних. За іншою інформацією серед людей, які вірять в Бога, 60% є прихильниками Київського Патріархату, а 24% - Московського.

Соціологічні дослідження останніх років «TNS Україна» стабільно показують, що найбільше громадян пов'язують свою релігійну належність з УПЦ КП. Тут виявлений ще й той факт, що частка прихильників цієї Церкви постає ще більшою, якщо враховувати самоідентифікацію не всіх, а саме тих, що визнають себе віруючими. Справжня і похвальна несподіванка: серед людей релігійних Москва вже не має більшого за Київський Патріархат впливу навіть на Сході й Півдні країни. При цьому найвищі для себе показники УПЦ МП зберігає лише на Півдні України – 36%.

На початок 2016 року релігійна мережа України нараховувала офіційно зафіксованими 35709 організацій (в 2008 році - 33841). Із них: релігійних громад 34183 (33085 зареєстрованих і 1098 незареєстрованих), 516 монастирів із 6901 насельниками (в 2008 році - 421 із біля 6,6 тис. насельниками), 75 братств (було 74), 359 місій (333), 198 духовних навчальних закладів із 19862 слухачами (було в 2008 році 192 д.н.з. із 18,4 тис. слухачами), 12179 конфесійних шкіл, 484 періодичні видання (з них 329 друковані і 133 електронні). Діяльність релігійних організацій обслуговував 86 центрів і 292 управлінь, 31851 конфесійних служителів, з яких 804 – іноземці. Лише за один 2015 рік мережа зросла на 392 релігійних громад, на 101 особу зросла кількість служителів-іноземців, 114 періодичних видань, збереглася кількість монастирів і духовних навчальних закладів, проте на 8038 зменшилася кількість слухачів в останніх, на три одиниці зменшилася кількість братств і на шість – місій. В порівнянні з 2008 роком кількість релігійних організацій в країні збільшилася на 1868 одиницю.

Найважливішою складовою релігійного життя в Україні є **православ'я**. Загалом воно об'єднує нині (без старообрядців) 19134 релігійні організації. Домінуючою в православ'ї є **Українська Православна Церква Московського Патріархату**. На сьогодні вона має 52 єпархії, в яких діють 12334 громади віруючих. Церква налічує 207 монастирів з біля 4847 насельниками, 17 духовних навчальних закладів, в яких навчається 4860 слухачів. Видруковує УПЦ МП 129 періодичних видань (90 з них друковані, 38 – електронні), має 3706 (десять років тому 4133) недільні школи та 31 братство. Церковну службу в УПЦ МП здійснюють біля 10170 служителів. Предстоятелем Церкви нині є митрополит Київський і всієї України Онуфрій (Березовський).

Зроблю тут деякий відхід від теми параграфу. Зазначу, що владика цей «відзначився»: визнанням Голодомору як Божого покарання українців за їх гріхи, дозволом богослужіння не українською, а церковно-слов'янською мовою (скоріше - зархаїзованою російською) мовою, визнання засвідчення особою своєї національної належності - гріховною справою; вшануванням на урочистому зібранні в Київській опері загиблих у Другій світовій війні і на фронтах АТО тупим обрюзглим сидінням в кріслі при тому, коли весь зал стояв «в хвилині мовчання». Питаю Дмитра Павличка, який стояв поруч із цими «промосковськими стільцями», як він утримувався від того, щоб не привести цих сидівок до тями. Поет відповів, що тут спрацювала його дипломатична звичка, а хотілося. А я б, автор тексту, кулаком привів владик до розуму, вишвирунув би із зали, бо ж тим вони знехтували пам'яттю загиблих на полях світової війни, зокрема й моїх батька, рідного брата, дядька і діда. Наплювали мені, дитині війни, в душу. беру певною мірою і на себе поведінку за такого в минулі роки студента загально-технічного факультету Чернівецького університету, коли я там працював. Орест Володимирович не визнає наявність російської агресії на східно-українські терени, а в унісон із Путіним і Кирилом Гундяєвим нинішні події нашого Сходу розглядає як вияв громадянської війни. Будучи главою УПЦ МП, Онуфрій не актуалізує питання визнання автокефалії за Українським Православ'ям, залишаючись вірним слугою московського колонізатора. В його Церкві мова богослужіння – фактично російська. Земляк Онуфрія отець Ісидор Воробкевич писав: «Слово рідне, мова рідна, // Хто вас забуває, \\\\ Той у грудях не

серденько // Твердий камінь має». Згадаймо принагідно ту липневу цього року промосковську ходу із носінням ікони царя Миколи II і георгіївських стрічок деким із ходоків, яку влаштувала Московсько-Православна Церква з метою дестабілізації ситуації в країні за умов наявності фактичної війни Росії проти України. В особі УПЦ МП маємо в країні єдину легально діючу антиукраїнську інституцію. До речі, десь серед її церковнослужителів значиться навіть Петро Порошенко. Благо, що в конфесії з'явився інституційно ще неоформлений рух протидії промосковським орієнтаціям, концепції «русского мира», який гуртується навколо митрополита УПЦ МП Олександра (Драбинка). Але не варто його «возвеличувати», бо ж то є також неукраїнський рух, про що пише П.Павленко в своїй статті в цьому числі щорічника.

УПЦ МП кичиться своєю *канонічністю* і подає УПЦ КП як неканонічне, розкольницьке утворення. То ж глянемо на той Харківський «собор», який нібито інституював канонічність УПЦ, усунувши від керівництва нею митрополита Філарета, визнавши його «розкольником». По-перше, поставимо питання: що то була за подія «Харківський собор», хто і з якою метою його збирав, чи мав він право на позбавлення керівництва в Церкві її предстоятеля і чи правомочним він був обирати нового. Відомо, що всупереч наявному праву на автономію в самоуправлінні Московська Патріархія, щоб не допустити процесу автокефалізації Українського Православ'я і збереження України в лабетах Московії, вдалася до всілякої дискредитації владики Філарета й заміни його на посаді Предстоятеля УПЦ в будь-який – законний чи незаконний - спосіб. «Харківський собор» - це одна із сторінок підступних фашистських устремлінь Москви щодо України. УПЦ збереглася як єдина на наших теренах імперська структура ворожої щодо нас країни. Єдина легально діюча!!! Її організації, як про це заявив її нині Білоцерківський митрополит Августин, виступаючи в Москві, це «загін, що чекає команди». По-друге, згідно діючого тоді Статуту УПЦ її архієрейський собор мав право скликати лише її Предстоятель, а ним тоді був офіційно визнаний митрополит Філарет. Останній собор архієреїв у Харкові не збирав. Головувати на архієрейському соборі згідно Статуту УПЦ мав також Предстоятель Церкви, а це – митрополит Філарет. Предстоятельство, згідно Статуту УПЦ, за митрополитом Філаретом закріплювалося позитивно. То ж мала б бути якась його заява на увільнення за власної згоди, а такої не було. І не головував він на «Харківському соборі». Новий Предстоятель на вакансію, згідно Статуту, обирається із українських архієреїв. А в Харкові обрали, хоч і українця, але все ж владик з Росії, бо ж митрополит Володимир (Сабодан) очолював тоді Ростовську єпархію РПЦ. Відтак «Харківський собор» - це змовницьке, антистатутне зібрання-збіговисько з повеління Москви владик УПЦ. Інституційована ним Церква є *розкольницьким утворенням*, а відтак мала б пройти свою окрему інституційну реєстрацію в державних органах, а не користуватися статусом УПЦ, предстоятелем якої залишався митрополит Філарет. За ним збереглася вся документація Церкви, її державна реєстрація, печатка і фінансові рахунки, офіс на вул. Пушкінській, Володимирський собор як кафедральний. Митрополит Володимир (Сабодан) незаконно зайняв місце Предстоятеля УПЦ. Відтак всі наступні дії митрополита Філарета саме як законно діючого Предстоятеля УПЦ, що були зорієнтовані на об'єднання з очолюваною патріархом Мстиславом (Скрипником) УАПЦ, були правомірними, не розкольницькими, такими, що відповідали свободі Церкви на самоуправління. За цих обставин розкольницькою Церквою є та, яка була утворена так званим «Харківським собором», а обраний ним Предстоятель є самозванцем, бо ж не відмовився від наданої йому посади, знаючи незаконність і московське підступництво коєного. По-третє, утворення Церкви Київського Патріархату відбулося на цілком законних підставах. Автор цієї статті був безпосереднім учасником подій, які велися не Президентом Л.Кравчуком чи представниками його Адміністрації, як це подеколи подається, а членом групи представників із утвореного депутатами-демократами ВР, РУХом і науковцями з ВР НАН України *Комітету захисту українського православ'я* за кураторства депутата ВР Василя Червонія, які визначали долю Українського православ'я за умов, коли його прагнула повністю поглинути Московська Патріархія з погодження із владою Білокамінної. Ми ініціювали проведення Об'єднавчого собору УПЦ й УАПЦ, провівши з цього питання бесіди із керуючим справами УАПЦ митрополитом Антонієм Масендичем (патріарх Мстислав як глава УПЦ США тоді знаходився в США, але, як засвідчував це у своїх публікаціях професор Аркадій Жуковський, знав про Собор, сказавши: хай проводять) й із законним на той час главою УПЦ митрополитом Філаретом. Собор мав відбуватися до того, як до Києва приїде «самопроголошений» глава розкольництва проголошеної УПЦ митрополит Володимир (Сабодан). Так і відбулося. Собор залишив патріархом об'єднаної Церкви Мстислава, а його заступником – митрополита Філарета. Відтак всі наступні ініціативи і коєння Московського Патріархату з відлучення Філарета від Церкви, анафемування його є безпідставні, бо ж він став владикою нової церковної спільноти, не належав до «розкольницької УПЦ», а відтак всі «капости» Московського Патріархату зорієнтовані опісля на нього, зокрема приписування йому титулу «анафема», на владик не поширювалися. Зрозуміло, що керівництву «розкольницької» церкви було не до вподоби те, що їй не дістався Володимирський кафедральний собор, адміністративний центр на Пушкінській, наявні фінанси та ін. З нашої малодухості у послугі пропозиціям Адміністрації Л.Кравчука з її брехливими обіцянками ми фактично залишили «розкольникам» Києво-Печерську Лавру і ще деякі важливі об'єкти УПЦ як інституції. В роботі об'єднавчого собору не взяли участь в більшості своїй тодішні єпископи колишньої УПЦ. Зате нас підтримало десь півтора тисячі священнослужителів Церкви. Об'єднавчий собор скликали насамперед її ієреї брати Швеці, Борис Табачик, Володимир Черпак, ректор ДС і ДА Данило Чоклоук та інші. Все коротко вище сказане мною про так званий «Харківський собор» і Об'єднавчий собор УПЦ й УАПЦ і утворення Церкви Київського Патріархату нібито й не має прямого відношення до теми параграфу, але мені хотілося коротко про ці події сказати, бо ж треба розуміти «хто є хто» в нинішньому Православ'ї України, згадавши при цьому, що Орест Володимирович Березовський був серед перших, хто зрадив той архієрейський собор УПЦ 1991 року, який майже одногосно (без його голосу) просив у Московського Патріархату автокефалію для УПЦ. Москва в традиційний для неї спосіб «віддячила» опісля промотору подій з утворення Київського Патріархату депутату ВР Василю Червонію з Рівненщини: вона його підступно вбила. То ж всезростаюча роль цієї Церкви не тільки в українсько-православному житті, а й в суспільних процесах України є своєрідним пам'ятником нашому дорогому колезі. Він

заслугує статусу святого Церкви Київського Патріархату, як і її Патріарх Володимир (Романюк), прах якого зрештою треба перенести на територію Святої Софії і не глумитися на його могилі різними святковими танцюльками.

Ми вже порушували питання офіційного перейменування тих в Україні суцільних релігійних спільнот, які свою назву починають з прикметника «Українська» чи «Український», не маючи по суті в своєму віровченні чи в діяльності чогось українського. Насамперед це стосується Української Православної Церкви (УПЦ), яка і в своєму віровченні, а ще більше – в діяльності постає як церковна інституція сусідньої держави, успадковуючи традицію і досвід навіть ще років царизму. Вона відзначає щось із життя російських імператорів чи военначальників, службу Божу веде зархаїзованою російською мовою, не бачить перспектив свого виходу із московсько-православної імперії, має свій ієрейський, архієрейський і монаший загал проросійськи налаштований, працює на російський, а не український патріотизм та ін. Відтак УПЦ паплюжить українство, є Російсько-Православною Церквою в Україні, то чому б її так не назвати. Навіть В.В.Путін одного разу так її назвав. Він то розуміє те, чий бур'ян росте на українському огороді. Тут я порушив би ще одне питання релігійного буття України. Всі ті конфесії, які мають свої закордонні центри і підпорядковані їм у своїй діяльності, мають заключати з державою відповідний конкордат на право свого буття на українських теренах. Він має чітко визначати безпечні для України межі їх діяльності. Тут варто говорити не тільки про УПЦ Московського Патріархату, а й про ті конфесійні спільноти, які, попри те, що Україна вийшла із євро-азійської спільнотності, залишають своє євроазійство (баптисти, адвентисти та ін.).

Повернемося зрештою до прямої теми статті. Найбільша концентрація громад УПЦ МП нині, як це не дивно, в суто українських областях нашої країни - у Вінницькій (1028), Хмельницькій (966), Київській з Києвом (983), Донецькій (763), Житомирській (661), Рівненській (640) та Волинській (672) областях. То ж кількість Московській Церкві в Україні дають наші Поділля і Волинь в додачу ще й Закарпаття. Тут, як виявляється, маємо найбільше малоросів чи ж то й хохлів, а не українців. Не користується повагою серед православних вірян Московсько-Православна Церква в Галичині. Тут в Івано-Франківській області діє лише 37 її громад, в Львівській – 72, Тернопільській – 118.

Українська Православна Церква Київського Патріархату нараховує 34 єпархії, 5074 організацій. Вона має 63 монастирі з 211 насельником, понад 3,3 тис. священнослужителів, 18 духовних навчальних закладів із 1230 слухачами, 50 періодичних видань та 1174 (десять років тому було 1274) недільних шкіл. Найбільше громад УПЦ КП в Львівській (489), Тернопільській (340), Волинській (380), Івано-Франківській (298), Рівненській (349) та Київській з Києвом (536) областях. Очолює Церкву нині Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет. Він відзначається активною україно-патріотичною позицією, є найбільш авторитетним предстоятелем серед керівників різноманіття церковних спільнот країни. Сприяє активному розгортанню волонтерства киево-православних в зоні АТО. І це у біля 90-річному його віці! Коли Янукович під час зустрічі із представниками ВРЦіРО доводив, що в країні всі питання має вирішувати суд, а не Майдан, владика слушно зреагував, сказавши, що й Ісуса Христа суд судив, а наслідки судівства нам добре відомі.

Українська Автокефальна Православна Церква має 1188 релігійних організацій, 64% яких знаходиться у галичанських областях України. Церковну службу в УАПЦ здійснюють понад 720 священників. В семи духовних навчальних закладах церкви нині є 100 (десять років тому було 275) слухачів. Вона мала на початок 2016 року 269 недільних шкіл. В13 її монастирях всього 19 насельників. УАПЦ видруковується 12 ЗМІ. Організацій автокефалів найбільше в Галичанських областях (Львівська – 391, Івано-Франківська – 155, Тернопільська – 221), а ще наявні вони кількісно помітними в Хмельницькій (80) та Черкаській (64) областях. За недавнього предстоятельства в Церкві митрополита Мефодія зберігалось активне протистояння об'єднанню УАПЦ з УПЦ КП. Нинішній глава Церкви митрополит Макарій в гордині за свою посаду і титулування Блаженнішим також не виявляє бажання до творення в Україні Єдиної Помісної Православної Церкви. Протистоять поєднанню УПЦ КП та УАПЦ ті владика з останньої, які перейшли з Київського Патріархату чи то з можливості одержати в Автокефальній порівняно легко архієрейське свячення, а чи ж із-за якихось невдоволень Патріархом Філаретом. В останні роки Церква поповнилася владиками, а відтак і парафіями з інших ПЦ, зокрема із Закарпаття.

Від УАПЦ виокремився в **УАПЦ Оновлену** архієпископ Харківський і Полтавський із підвладними йому парафіями. 30 її організацій дріб'язково розкидані по 7 областях України. Найбільше – в Полтавській (13) та Луганській (6) областях. В пошуках «пристанцища» владика запропонував своє входження до Української Греко-Католицької Церкви.

Є ще одна **парафія автокефалів у Львові**, якою опікується митрополит Петро (Петрусь). Парафія виокремилася з УАПЦ десь 20 років тому.

В Україні, окрім названих, в 2015 році діяло ряд інших православних церков. Так, **Російська (закордонна) Православна Церква** мала 30 громад, з яких 16 на Одещині і 14 на Запоріжчині. Наявні на Вінничині ще чотири громади **Апокаліптичної ПЦ**. В країні є ще греко-православні громади.

В Україні поширені також різні об'єднання православного коріння. Так, **старообрядницька Церква Білокриницької згоди** мала в 2015 році 54 громади, з яких по 13 на Вінничині й Одещині, 11 - на Буковині. До **Руської православної старообрядницької церкви безпопівської згоди** належало 14 громад, 5 з яких – на Житомирщині, 3 – на Харківщині. **Руська древлєправославна церква Новозибківської згоди** має 5 громад. **Істинно-православна церква** об'єднувала в 2015 році 31 громаду. На Одещині діяла одна незареєстрована громада **інокентіївців**. Незмінною залишалася кількість **громад молокан** (4). Характерно, що всі ці меншинні течії православного коріння не мають в Україні своїх навчальних закладів, видань, братств, місій, мають обмежену кількість служителів культу.

Дещо незрозумілим є зменшення в порівнянні з 2008 роком в офіційній статистиці кількості організацій **Української Греко-Католицької Церкви** (з 3685 до 3534). Можливо це тому, що з офіційної статистики за 2015 рік із УГКЦ вилучили **Мукачівську єпархію**, яка має 457 своїх організацій. У неї 20 монастирів із 117 насельниками, одна семінарія із 82 слухачами і надто багато – 328 – священнослужителів. А може тому, що низку громад перетягнула на себе **секта догналівців**, яка не значиться в офіційній статистиці, хоч реально існує.

Очолує Церкву греко-католиків України архієпископ Святослав Шевчук. Помітною є діяльність в Церкві экс-глави її кардинала Любомира Гузара. За кількістю громад (3366) УГКЦ перевищила довоєнний рівень (3237) і займає на сьогодні за цими показниками третє місце в Україні. Церковну службу в УГКЦ здійснює більше 2,7 тис. священнослужителів. Переважна більшість парафій Церкви знаходиться у Львівській (1534), Тернопільській (800), Івано-Франківській (705) та Закарпатській областях. Очолує УГКЦ Патріарх Святослав Шевчук. Останнім часом помітне поширення греко-католицизму в інших регіонах України (Хмельниччина – 75 парафій, Київ і Київщина – 37, Донеччина – 33, Херсонщина – 27, Буковина – 26). Але все ж за межами Галичини і Закарпаття діє лише 7% греко-католицьких організацій. Якщо й з'являються греко-католиків на Сході України, то переважно за рахунок вірян-вихідців із галичанських областей. Кількісне зростання тут організацій УГКЦ непомітне, хоч на це розраховувала Церква, переносючи свій центр зі Львова до Києва. УГКЦ знаходиться у повному підпорядкуванні Апостольській столиці і її нунцію в Україні. Активізовану митрополитом Йосифом Сліпим ідею Патріаршого статусу Церкви керівництво її останніх 10-15 років, образно кажучи, «поховало», йдучи в цьому в послузі улесливим піддавкам Ватикана Москві. Про останнє відчить і зрадлива зустріч щодо України папи Франциска із патріархом РПЦ Кирилом в Гавані, засудження ними уніатизму. Опісля понтифік вдається до різних акцій з метою нівелювати негатив гаванської зустрічі, але певне треба було не дати Московії (а це була скоріше спільна й узгоджена дія і церковної і світської російської влади) хитро вназдогінки обіграти себе. Характерним є те, що УГКЦ, йдучи в руслі союзницької позиції Ватикану з Московським патріархатом у здоланні уніатизму, навіть офіційно не відзначила в 2016 році своє 420-річчя. А між тим саме Берестейська унія засвідчила вірність Церкви традиції Володимирового хрещення – нероз'єданому християнству. Вона акцентувала увагу на вагомості Східного обряду, який відрізняє вітчизняне християнство від католицизму, через польський варіант якого відбувалася колонізація українських теренів. Берестейська унія постала також заборолом проти колонізації українців, до чого століттями вдавалися наші нібито дружні сусіди. Проте визнаємо, що низка артикулів унії 1596 року у відносинах УГКЦ з Апостольською столицею залишаються поза увагою. Визнаємо безперечним той факт, що саме Берестейська Унія зберегла українців від колонізації, зримляння. Водночас вона не допустила московське опраправлення українців. Якщо ми поглянемо на картину українського християнства в США і Канаді, то відзначимо, що українські православні Церкви цих країн з'явилилися як реакція прибулих до них на поселення греко-католиків, яких римо-католики прагнули в різний спосіб зримчукувати.

З моменту легалізації (1989 рік) УГКЦ відновила свою структуру, створила 22 єпархії, відкрила 102 монастирі з 1042 насельниками, 16 духовних навчальних закладів з понад двома тисячами слухачів, 1893 недільні школи, 23 періодичні видання. До цієї церкви відносяться також 19 греко-католицьких єпархій, що діють серед української діаспори. Церква, як зазначалося вище, має незначну кількість своїх вірних у низці східних областей України. Так, на Дніпропетровщині вона має лише 9 громад, на Кіровоградщині й Луганщині – по 6, на Сумщині – 4, а на Чернігівщині лише три.

Серед церков, що динамічно розвиваються в Україні, постає **Римсько-Католицька Церква**. Вона має 1114 своїх організацій (в 2008 р. – 1061), що діють у всіх областях країни. Найбільше римо-католицьких організацій у регіонах поширення польської діаспори. Так, на Львівщині їх маємо 168, Житомирщині – 141, Поділлі - 292 (Хмельниччина – 155, Вінниччина – 137). РКЦ має 106 монастирів із 637 ченцями, діє 40 її місій. В 10 навчальних закладах Церква має 430 слухачів. Діє 362 римсько-католицькі недільні школи, видруковується 9 ЗМІ. Церква має 580 священнослужителів, із яких 313 – іноземці. Хоч РКЦУ й має у Львові свій Центр очолюваний митрополитом Мечиславом Мокшицьким, але практично всі справи Церкви знаходяться у віданні Нунція Апостольської Столиці, яким нині є архієпископ Клаудіо Гуджеротті. В офіційній статистиці за 2015 рік з'явилася **Вірменська католицька церква**, громада якої діє в Харкові.

У підпорядкуванні нунція (посла) Апостольської столиці в Україні автономно діє структура **РКЦ у Закарпатті**. Відкрито духовний коледж, духовну семінарію та Український римсько-католицький університет. Як бачимо, Ватикан не працює на єдність України. Своєю підтримкою закарпатських спільнот і УГКЦ, і РКЦУ, він по-своєму працює в послузі Москві, яка надає підтримку різним сепаратистським рухам на наших теренах. То ж певне не даремно ми не можемо знайти добре слово на адресу Ватикану в творчому здобутку перших геніїв української духовності Тараса Шевченка, Івана Франка, Михайла Драгоманова, Лесі Українки. При цьому ми не згадуємо те зневажливе ставлення з боку Ватиканської Курії, яке зазнав митрополит Йосиф Сліпий в роки перебування його в Римі після московського заслання. З одного заслання попав в друге – Ватиканське. Це я описав у книзі «Іван Шевців – життєпис українця-християнина» (К., 2011) на основі збережених і оприлюднених отцем документів.

У десяти духовних навчальних закладах РКЦеркви навчається 431 слухач (десять років тому був 671). На сьогодні 933 католицьких громад діють у всіх областях України. В Україні працює 40 місій Церкви. РКЦ має 106 (десять років тому 88) монастирів з 637 насельниками, 361 (було 551) недільну школу, 18 періодичних видань та 580 священнослужителів, серед яких 313 (цебто 54%) – іноземці. То ж чи живить таке засилля український патріотизм? Для чого тоді діє десятками років така кількість ДНЗ РКЦУ, якщо кількість іноземців-священнослужителів з року в рік не зменшується? Незрозуміла наявна традиція призначати на главу РКЦ в Україну обов'язково поляка. Та й священниками в цій Церкві з 580 чомусь служать аж 313 іноземців (переважно також поляки). То ж певне не даремне цю Церкву в повсякденні України називають польською.

Широко представлені в Україні церкви **протестантського напрямку** християнства, особливо пізнього протестантизму. Їх нараховується нині 8691 організацій (в 2008 році було 8428). До пізньопроте стантських течій, поширених у нас, належать насамперед **християни-баптисти**, що з'явилися на Півдні України в середині XIX століття. Загалом баптисти у нас на початок 2016 року мають 3034 своїх організацій, 2691 з яких належить до очолюваного нині ст. пастором Всеукраїнського Союзу церков євангельських християн-баптистів В.С.Антонюком. Рада Церков ЄХБ налічує 45 організацій, Братство незалежних церков і місій ЄХБ – 26, організаційно невизначених в офіційній статистиці - 272. Відзначимо деяке гальмування у зростанні організацій баптистів. В 2008 році їх було 3025.

Найбільше інституалізованим є **ВСЦЄХБ**. У нього 39 духовних навчальних закладів, що налічують 5504 слухачів, 1263 недільні школи, 23 ЗМІ, з яких 14 друкованих і 9 електронних. ВСЦЄХБ має біля 3-х тисяч пасторів-служителів.

Серед **євангельських церков** якась інша за своїми цифровими показниками особливо не відзначається. Так, Асоціація місіонерських церков ЄХ налічує 22 організації, Собор незалежних ЄЦ - лише 10, невизначені у підпорядкуванні – 354.

Громади Всеукраїнського Союзу церков євангельських християн-баптистів найбільш поширені в Чернівецькій (170), Київській з Києвом (231), Вінницькій (154), Одеській (158) та Черкаській (169) областях. Рада Церков євангельських християн-баптистів, маючи 45 організацій, найбільше має на Вінничині – 20.

Потужньо - 2815 організаціями - представлені в пізньому протестантизмі і зростають порівняно з іншими інтенсивно **християни віри євангельської – п'ятидесятники** (в 2008 році їх було 2517). Очолюваний Михайлом Паночком Всеукраїнський Союз християн віри євангельської (п'ятидесятники) з 1706 своїх організацій більше всього має їх в Рівненській – 272, Волинській - 203, Чернівецькій – 108, Львівській (107) та Тернопільській (111) областях. У 18 духовних навчальних закладах Церкви навчається 1433 слухачів. Найвнн 1009 недільні школи. Церква має 32 ЗМІ, з яких 22 - друковані і 6 - електронні. Щоліта вже дець протягом 15 років Церква ХВС проводить в своєму Малинському таборі півмісячні п'ятитисячні молодіжні збори. В молоді вона вбачає своє майбуття.

Союз вільних церков ХВС нараховує 133 організації. Найбільше їх в Києві (20) і Полтавській області (19). **Союз Церкви Божої України** має 86 своїх організацій, Вони є у 8 областях країни (найбільше на Донеччині – 23, Херсонщині – 18, Кропивничині – 15). **Центр Божої Церкви ХВС в пророцтвах** нараховує 142 організації (найбільше на Кропивничині – 29).

В офіційній статистиці ще значаться 737 організацій християн віри євангельської, інституційна приналежність яких не визначена. Найбільше їх у Вінницькій (105) та в Черкаській (82) областях. В межах дещо більше-менше 50 громад віряни ХВС є у Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Київській, Полтавській, Харківській й Чернівецькій областях та в місті Києві. Всі ці *невизначені* мають 11 своїх навчальних закладів із 2130 слухачами, 1373 недільні школи, 3341 пастора-служителя.

Есхатологічний протестантизм представлений в Україні адвентистами (1101 організація) і свідками Єгови (929). Окрім Церкви адвентистів сьомого дня є ще адвентисти реформаційного руху. Їх - 41 організація, переважно в Чернівецькій (19) і Закарпатській (11) областях. Незалежних адвентистських громад маємо 6.

Потужною є Українська уніонна конференція церкви адвентистів сьомого дня, президентом якої є С. В. Носов. В 4-х навчальних закладах конфесії навчається 287 слухачів. Церква має свої 710 суботніх шкіл, 18 ЗМІ. Обслуговують організації її 971 пастор. Громади Церкви відносно рівномірно розташовані по Україні. Виділяються хіба що Вінницька (105), Чернівецька (101) та Черкаська (82) області. В межах 50 громад адвентисти діють в Дніпропетровській, Закарпатській, Київській з Києвом та Полтавській областях.

Свідків Єгови часто у нас виключають із протестантських спільнот. А між тим у всьому вони зберігають вірність християнству і в дечому є більш близькі до вихідного протестантизму, ніж пізньопротестантські течії. Те, що Свідки по-своєму розуміють святу Трійцю, ще не є вагомим аргументом на їх нехристиянськість, бо ж в жодній із християнських конфесій цей догмат так і не знайшов якогось зрозумілого з'ясування. Та й в Новому Завіті про нього мало сказано. У всякому разі із Свідками можна солідаризуватися в тому, що не слід урівнювати Сина з Батьком. До того ж, засновником спільноти дослідників Біблії, з якого зродилося Товариство свідків Єгови, був протестант-адвентист Чарльз Руссель. Офіційна статистика держдепу релігій дає 929 організацій свідків Єгови в Україні в 2015 році . А між тим офіційна інформатика самого Товариства їх нараховує в Україні 1566 із майже 143 тисячами членів. Єговістські громади діють переважно в Закарпатській (162), Донецькій (83), Харківській (90), Чернівецькій (63) та Львівській (50) областях. Вражає цифра вісників конфесії у світі – 8220105 і в Україні – 142736. Свідки Єгови ведуть надто інтенсивно місіонерську діяльність. За даними їх міжнародного центру лише в 2015 році вони мали 1933473727 годин служіння, середню кількість своїх піонерів щомісяця 1135210. До того ж, ще допоміжних піонерів щомісяця мали 43504. Я ці цифри навів свідомо. Інколи з боку традиційних Церков звучить докір на адресу Свідків за їх місіонерську діяльність, зростання на цій основі кількості їх вірян і організацій. Традиційники ж прагнуть, не виявивши якісь свої бажання до цього і дієву активність, свою місіонерську лінивість, зберігати, а то й примножувати кількість своїх вірян. Вони у них – прихожани, а їх зібрання – приход. На мій закид одному із предстоятелів православних Церков (свідомо не

називаю якої) почув відповідь: «Ми не покликані до цього. Самі віряни мають відчувати потребу в своїй присутності в храмі на службі Божій». Проте зрештою він погодився на моєму звинуваченні священиків у фактично тижневій богослужбовій бездіяльності, в неналагодженні роботи недільних шкіл, яких Церква офіційно має менше, ніж парафій, та ін. При цьому він зауважив, що йому досить мати протягом місяця двоє похорон, щоб жити безбідно.

Ранній протестантизм представлений в Україні конфесіями з порівняно невеликою кількістю їх громад.

Лютерани, при загальній кількості 85 організацій, мають у нас 31 свою німецько-лютеранську спільноту. Громади її відносно рівномірно розміщені в 17 областях країни. Наявні ще 34 організації українських лютеран, кількістю яких виділяється хіба що Тернопільщина - 6 громад, Житомирщина та Київщина - по 5. Українські лютерани в Тернополі мають свій навчальний заклад. В інформації Держдепу релігій наявні ще якихось 20 лютеранських спільнот. Десь зникли шведські лютерани, які мали свій осередок в селі Зміївка (кол. Шландердорф) на Херсонщині.

Громади **реформатської церкви** - 117 із 118 - діють лише в Закарпатті. До них тут входять переважно угорці. **Українська євангелічно-реформатська спільнота** має 5 своїх організацій (діють по дві в Рівненській і Луганській областях, одна - на Хмельниччині).

Двома громадами представлена в Україні **англіканська Церква**.

Пресвітеріани мають в Україні 68 громад. Спільноті належать два духовні навчальні заклади із 93 слухачами, 21 недільна школа, наявний 81 священнослужитель-пресвітеріан. Кількістю громад пресвітеріан виділяються Київська з Києвом (24) та Миколаївська (10) області.

Ранній протестантизм в Україні презентують також **меноніти** своїми 7 організаціями (5 з них - на Запоріжчині), **методисти** (8 організацій). Цікавою є наявність в Полтаві однієї організації **Корейської методистської церкви**. Порівняно чисельними в Україні є **назаряни**. Вони мають 26 організацій, 11 з яких - на Вінничині. **Християни суботнього дня** мають 6 своїх громад, 5 з яких - на Закарпатті.

В статистиці Держдепу за 2015 рік значаться 1380 ще якихось «окремих протестантських організацій», а відтак конфесійно невизначених. Чи не забагато для конфесійно-організаційної невизначеності !!!

До **неопротестантських організацій**, успішно діючих нині в Україні, належать Новоапостольська Церква, Церква Христа, Армія спасіння та Церква Ісуса Христа Святих останніх днів.

Новоапостольські спільноти (їх 58) відносно рівномірно розміщені по всіх областях України. Виділяються тут хіба що Запорізька (7), Миколаївська (6) та Херсонська (5) області.

Нещодавно надто активна **Церква Христа** має 126 своїх діючих в 7 областях організацій. Особливою їх активністю відзначається Донеччина (72), Дніпропетровщина (12) і Полтавщина (9). Церква має три свої духовні навчальні заклади, п'ять засобів масової інформації, 88 недільних шкіл. Знизилася активність **Армії спасіння**. Її репрезентують лише 11 організацій (зокрема по три в Києві і Харкові). **Мормони** (а це Церква Ісуса Христа Святих останніх днів) презентують себе в 22 областях України (окрім Кропивниччини). Церква має 44 організації із 423 священнослужителями, 110 з яких є іноземці. Видруковується українською мовою часопис конфесії «Ліягона». В Києві діє єдиний на Україну і прилеглі держави храм Церкви ІХСОД.

Порівняно новим для України є **харизматизм**. Він, при великій чисельності своїх організацій, представлений багатьма невеличкими самобутніми спільнотами, що формуються переважно навколо когось із активно діючих пасторів.. Тому невизначених організацій харизматів виявилось 770 в статистиці Держдепу з питань релігій Міністерства культури. Із відомих раніше харизматичних спільнот Сандея Аделаджі («Церква Божа»), Генріха Мадави («Перемога»), Пилипа Савочки, Софії Жукотанської, інших в іменованих в мережі 2015 року чомусь жодна з них не згадується, хоч вони й нині є активно діючими. Згадаємо щонедільні в переповненому Палаці спорту молитви із елементами «зцілення Церкву «Відродження» Володимира Мунтяна.

Серед харизматів найбільшою спільнотою із названих в статистиці є **Об'єднання незалежних харизматичних християнських церков України (повного Євангелія)**. В

Об'єднані нині налічуються 336 організацій. В конфесії наявні два своїх духовних навчальних заклади, 88 недільних шкіл, 9 - ЗМІ, з яких 8 є друкованими.

Українська християнська євангельська Церква, відома по своєму порівняно активному очільнику Леоніду Падуно, має 170 організацій, з яких 95 на Донеччині і 24 на Луганщині. Громади Церкви є ще в 9 областях країни. УХЄЦ має три своїх духовних навчальних заклади із 135 слухачами, 34 недільні школи, 13 ЗМІ, 12 з яких - друковані.

До **Церкви Живого Бога** належить 55 організацій, **Духовних центрів «Нове покоління»** - 59, **«Відродження»** – 24.

У всіх протестантських і неопротестантських Церквах є необхідні для ефективного функціонування управлінські структури, в тому числі й республіканські духовні центри. В останні роки зміцнюється матеріальна база їх релігійної діяльності, ведеться ними активна релігійно-просвітницька, морально-виховна, місіонерська та благодійницька робота. Мережа протестантських духовних навчальних закладів постійно зростає. Баптисти їх мають 46 з 6636 слухачами (десять років тому було 9218), євангелісти - 9 із 575 слухачами, п'ятидесятники – 30 із 2130 слухачами (було 24 із 1338 слухачами), адвентисти – лише чотири із 287 слухачами (було 484). Є вони в пресвітеріан та українських лютеран. Якщо православні і католицькі об'єднання відчують потребу в кадрах священнослужителів, то кількість протестантських пасторів у два-три рази більша, ніж громад. В протестантських Церквах налагоджується видавнича діяльність. Так, баптисти мають 24 (десять років тому 15) періодичних видань, п'ятидесятники – 60 (було 50), євангелісти – 3, адвентисти – 21, українські лютерани – 2, по одному реформати і пресвітеріани. Водночас всі протестантські спільноти завозять багато різної літератури із-за кордону. Тут особливо відзначаються Свідки Єгови, яким щомісяця надходять часописи «Вартова башта» і «Пробудись!», мормони із щомісячником «Ліягона». Протестанти мають 4188 недільних шкіл, діє 216 їхніх місій.

На початок 2016 року і Україні діяло 238 організацій мусульман. Найбільшою мусульманською спільнотою в країні є **Духовне управління мусульман України**, очолюване муфтієм Ахмедом Тамімом із чверть віковою традицією. Його відносять до такої течії в ісламі як хабашізм. ДУМУ має 111 громад із 76 служителями. В Києві діє мусульманський університет із 74 слухачами. Наявні 4 друковані ЗМІ, зокрема часопис «Мінарет». Спільнота здійснює активну видавничу діяльність. При офісі конфесії в Києві діє мусульманська школа. Збудовано величну мечеть. Вирішується питання облаштування мусульманського кладовища.

Наростає у своєму впливі на послідовників ісламу **Духовне управління мусульман України «Умма»**. Управління займало дієву патріотично-українську позицію при діяльності його офісу в Донецьку. Нині воно в Києві активно співпрацює із громадською організацією «Аррайд». В 2015 році Умма мала 18 своїх організацій. Органом спільноти є газета «УММА», яка видруковується державною мовою. Душею конфесії є її муфті Саїд Ісмагілов.

Певні незручності із реєстрацією і статистикою для Держдепу релігій МКУ в останні три роки були зумовлені анексією Криму і колонізацією частини Донбасу. Відомо, що на основі Духовного Центру мусульман Криму з'явився Кримський муфтіят, а Духовне Управління мусульман Криму із колишнім муфтієм-трактористом Аблаєвим пішло під зверхність російських мусульманських структур. На основі громад ДУМК, які діяли за межами Криму, виникло **Духовне Управління мусульман Криму**, що має нині три громади на Херсонщині і одну в Запорізькій області. Дві громади Одещини також подають себе як Духовний Центр мусульман Криму. 20 організацій Донбасу і Харківщини об'єднує **Духовний Центр мусульман України** з 24 його служителями. А взагалі доля ДЦМУ невідома. Дещо незрозумілою є позиція куратора Центру Р.Брагіна. Продовжує діяти за підтримки із Татарстану **Київський муфтіят** лише з двома його організаціями - в Києві і в Донецьку. Муфтіят має свій духовний навчальний заклад із 22 слухачами. Духовним куратором «Київського муфтіяту», що ґрунтується на волзько-татарській меншині, є Канафія Хуснатдінов. Незрозумілою є діяльність в Україні ще якихось названих в статистиці мережі 69 незалежних мусульманських організацій, найбільше яких - 12 - на Донбасі і по 6 на Дніпропетровщині й Запоріжчині, по 5 на Вінничині і Черкащині.

В мусульманстві країни домінують суніти. Особливістю останніх років є з'ява **8 його шіїтських організацій**.

Послідовниками ісламу в Україні є переважно представники меншин тих національних етносів, на автохтонних територіях яких ця релігія є домінуючою. Це – татари волзькі, дагестанці, азербайджанці, узбеки, абхазці та ін. Але більшість мусульманських громад (945) до російської окупації Криму об'єднували кримських татар. Всі вони підпорядковувалися Духовному Управлінню мусульман Криму, яке мало сім своїх навчальних закладів із 260 слухачами, 118 п'ятницьких шкіл, видруковувало сім періодичних видань. Де і як склалася доля цих мусульманських структур ДУМК після окупації Росією Криму, те нам невідомо. Хоч у світі діяльність мусульманських організацій загалом зростає (переважно із-за активізації деструктиву деяких мусульманських спільнот, зокрема т. зв. «Ісламської держави»), говорити про таку ж інтенсивність організацій ісламу в Україні ми не можемо. Відсутня якась об'єднуюча спільнота (хоч і прагнення до започаткування її діяльності була і вона була «заторпедована» ДУМУ), яка б об'єднувала всі діючі в Україні мусульманські конфесії. Маємо скоріше протистояння між ними, прагнення до компрометації однією інших. В цьому особливо відзначається ДУМУ і його часопис «Минарет», який, до речі, сприйняв в штики україномовний переклад Михайлом Якубовичем священної книги мусульман «Коран». Управління за понад 25 років до цього не удосудилося, а ось до хаяння доброї справи спромоглося за рік. До речі, в ДУМУ не віддають шани українській мові. Видання його видруку в масі своїй російськомовні.

В Україні активно діє громадська мусульманська оргшангізація «Арраїд». Центр її із Сімферополя перебазувався нині до Києва, утворивши тут на вулиці Дегтярівській потужний мусульманський центр.

Шість центрів керують нині в Україні діяльністю 341 іудейської організації (в 2008 році було 290) – Об'єднання іудейських релігійних організацій (75), Об'єднання хасидів Хабат Любавич іудейських релігійних організацій (125), Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних громад (13), спільнота громад прогресивного іудаїзму (44), іудео-християн (47), месіанських іудеїв (37). Наявні ще 300 іудейських організацій невідомого підпорядкування. Громади іудеїв розміщені по Україні рівномірно. Виділяються хібащо Дніпропетровська (22), Донецька (18), Хмельницька (16), Чернівецька (10) та Черкаська (13) області й м. Київ (19). Існує сім іудейських навчальних закладів (273 слухачів), друкується двадцять сім періодичних видань. Тут варто відзначити змістовне наповнення газети «Хадашот», зорієнтоване на підтримку українських відроджувальних процесів, з'ясування дійсних причин непорозумінь, які з'являлися у відносинах на українських теренах між євреями й українцями в минулому. Єврейська спільнота країни має вдоволення тим, що уряд України очолив єврей В. Гройсман та й президент має родинне єврейське коріння.

В останні роки в Україні набули поширення **новітні релігійні течії і напрями**. Вони мають 2111 своїх різноманітних релігійних організацій, з яких 1717 - неохристиянські, 138 - орієнталістські, 150 - рідновірські, 26 - самобутніх конфесійних орієнтацій і 80 – невизначених офіційною статистикою. Серед неохристиянства найбільше **громад харизматичного напрямку (1414)**. Вони є переважно в східних і південних областях та в столиці. Було їх багато в Криму. Ростуть кількісно громади **Церкви Повного Євангелія (336), Новоапостольської церкви (58), Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів – мормонів (44, десять років тому 57)**.

Цікава географія неорелігій. Так, Церква Повного Євангелія із 336 своїх громад 51 має в Херсонській, 43 - в Донецькій, 40 - в Чернігівській, 36 - в Одеській, 29 - в Запорізькій, 28 - в Луганській областях. Церква Ісуса Христа Святих останніх днів має по 1-2 своїх громад в більшості областей країни. В Києві і області їх 11, в Харківській області 4. Громади новоапостольців (58), рідновірів (150), крішнаїтів (51), шрічінмоїв (3), бахаїв (12) рівномірно розташовані по всіх областях України їх наявності. Буддисти різних своїх течій (61 організація) також відносно рівно розмістилися, але мають 14 громад в Донецькій, 8 - в Харківській, 6 - в Луганській областях і 11 - в Києві. Спорудити свою Ступу десь на Луганщині буддистам не вдалося. Нині вони її будують десь в Карпатах. Чавсто українських буддистів навідує Сансей Тарасава (течія Ніппондзан Мьоходзі) та Лама Оле Нідар (течія Карма-Каг'ю). Крім названих вище, в Україні діють біля 250 малочисельних громад вірян десь 50 різних релігійних напрямів, течій і толків. Тут варто хіба що назвати порівняно нову течію, яка з'явилася серед єврейської меншини. Це – **іудео-християнство**, 10 громад яких діють в 5 областях і в Києві. **Вірменська**

апостольська церква має свої громади в 18 областях і в Києві. Центр її Української єпархії знаходиться у Львові. Його очолює архієпископ Маркос Оганесян.

На теренах України функціонують також **різні східні релігії**. Так, в 19 областях діє 51 організація **Товариства свідомості Крішні**, зокрема 8 його громад в Донецькій, по 7 - в Дніпропетровській і Запорізькій, 4 громади - в Одеській областях. Чотири організації крішнаїтів наявні в Києві. Товариство має три свої навчальні заклади із 130 слухачами, чотири засоби масової інформації.

Організаційно зростає в Україні **буддизм**. Діє 61 його організація, 18 з яких діючих в Донецькій і Запорізькій областях підпорядковані Духовному управлінню буддистів України. Наявне Українське об'єднання буддистів школи Карма Каг'ю з 10 його організаціями. Інших, невизначених течій спільнот буддистів нині діє в Україні 33, найбільше їх в Києві (9) і на Харківщині (8).

Організацій прихильників **Шрі Чінмоя** у нас нині є 3, **Всесвітньої чистої релігії (Сахаджа-йога)** - 17, **руху Махаріші** (трансцендентальна медитація) - 2.

Звіт Держдепу фіксує ще 21 організацію якихось «інших нових орієнталістів». Значаться в ньому звіті ще 2 організації **даосів**, яких за їх київськими адресами студенти Києво-Могилянської Академії вже декілька років знайти не можуть. Складається враження необ'єктивності державної статистики: деякі області переписують її з року в рік, не цікавлячись тим, чи й далі діють ці організації на їх теренах, а чи ж вони вже давно розпалися. Із-за такого формального інформування, а також невизначеності позиції **інші** в її конфесійному розділенні релігієзнавці протягом десь останніх понад 10 років не можуть дати повну об'єктивну картину конфесійного процесу в Україні.

Все рідновірство в офіційній статистиці чомусь вже роками подається як неоязичництво. А між тим слід виокремлювати в ньому рунвірів і рідновірів. Якщо перші є монотеїстами і самі заперечують свої язичницькі корені, наголошують словами Лева Силенка на штучності свого конфесійного утворення, то другі є політеїстами і проголошують відродження ними саме давніх язичницьких вірувань українців чи слов'ян. Але чи можна останні відносити до нашого язичництва, а не розглядати як етап (хоч і короткий) постання національної релігії, який був перерваний прийняттям Руссю світової релігії – християнства. Може й тому воно не постало у нас в чистому вигляді, а набуло оязичнених форм у своїй обрядовій практиці.

Рідна Українська Національна Віра має в Україні нині 73 організації в 19 областях країни і в Києві. В столиці наявні 20 рунвірівських організацій, в Полтавській області - 8, Львівській – 6, Одеській і Черкаській - по 5 та ін. РУНВіра не має свого єдиного об'єднуючого центру, на статус якого в конфесії нині претендує десь 6 організацій. Найбільш вагомим є очолюване його головою Володимиром Пілатом ОСІДУ РУНВіри. Духовним центром спільноти є село Богоявленське на Кіровоградщині, де народився Вчитель-засновник конфесії, автор її священної книги «Мага Віра» Лев Силенко і нині живе його брат Всеволод. На роль глави РУНВіри України претендує Світослава Лисенко, хоч її в такому статусі не сприймає більшість громад конфесії.

Рідновірські, власне саме неоязичницькі конфесії, наявні в декількох своїх різновидах. **Духовний центр родового вогнища Рідної Православної віри** налічує 24 організації. Найбільше їх в Запорізькій (6), Дніпропетровській (4) та Хмельницькій (5) областях. В Києві – 3. Конфесія має свій духовний навчальний заклад, в якому навчається 61 слухач.

Центр **Об'єднання релігійних громад рідновірів України** має 8 організацій, з яких по дві у Вінниці та Києві. У **Церкві українських язичників** також 8 організацій. З них по три у Києві та на Запоріжчині. В країні, згідно офіційної статистики, наявні ще 17 неоязичницьких організацій без визначення їх рідновірівської зорієнтованості. Так, зник з переліку Великий Вогонь, організований в Житомирі Боценюком. Не видно також спільноти «Божичі», хоч вона активно діє і разом із Душевною релігією Ю.Шеляженка утворили якусь Українську Раду Вільнодумців і Віруючих (Див.: Ідеаліст. - 2016. - №110).

Разом рідновірівських організацій нині діє в Україні 150. В них є три свої духовні навчальні заклади із більше як 60 слухачами. Із 7 рідновірівських ЗМІ 5 є друкованими і 2 -

електронні. Якщо рідновірські організації поставали в Україні на киево-язичницькому ґрунті, прагнули довести цим свою єдино істинність у виявах української духовності, то нині

В Україні наявні декілька національно-конфесійних течій. Більшість громад **караїмів** діє в окупованому Криму. Наявні 4 громади й поза їх рідною землею – дві в Києві і по одній на Харківщині й Дніпропетровщині. В київській кенасі караїмів, на яку безпідставно претендують деякі іудейські організації, відносячи необґрунтовано караїм до іудаїзму (насамперед тому, що караї приймають за свою Священну книгу Старий завіт Біблії, хоч подібне є і в християн), нині знаходиться культурний центр українських театралів.

Найбільшою національно-конфесійною спільнотою у нас є згадувана вже вище **Вірменська апостольська Церква**. Церква налічує в Україні 26 своїх організацій. Вони рівномірно – по 1-3 громади – розміщені в 18 областях країни. Серед зареєстрованих національно-релігійних течій якимось непомічено з'явилося аж 4 організації **Апостольської Асирійської Церкви Сходу**. Вони розташовані в Києві і в Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях. АЦС є однією із найдавніших дохалкідонських церков, перші громади якої з'явилися на території Месопотамії десь на зламі 1-2 століть. Засновником своєю Церква вважає апостолів Фому і Фаддея. Авторитетом для них є лише рішення двох перших християнських соборів, насамперед догматика Нікенського собору з його Символом віри. В Російську імперію асирійці принесли свою релігію лише в ХІХ столітті. З кінця 19 століття Асирійський священний синод розпочав діалог і з католицькою, і з православними церквами з метою об'єднання з якоюсь із цих конфесій «в спільному сповіданні Сина Божого».

Нові релігійні течії в Україні мають переважно закордонне походження. Хібащо за винятком різних рідновірських течій, Білого Братства, течій, започаткованих деким із активних діячів харизматизму, які подають себе ледь не за апостолів.

Експорт релігійних течій російського коріння виявився в появі в Україні чотирьох громад **Православної церкви Божої Матері Державної** (2 з них на Одещині, по одній в Дніпрі і Києві). **Богородична Церква** має у нас 6 своїх організацій. В своїй ідеології вони є великоросійськими з душком включення як органічних складових спільнот вірян України.

З нових течій назвемо віру **багаїв** (12 організацій), **спільноти Останнього завіту-мунів** (6), **Науки Розуму** (6), **саєнтологів** (3). На Запоріжчині діє три громади **Вселенської Церкви Білого Братства ЮСМАЛОС**. Це надто цікаво, бо ж чомусь вважалося, що сліди Марії ДЕВІ Христос в Україні зникли після її від'їзду до Москви і утворення там спільноти Космічного Полімістества Третього Тисячоліття і прийняття нею нового імені – Вікторії Преображенської. Пройшли слухи про перебазування конфесії в Донецьк і про її співпрацю із сепаратистами із ДНР. Дивного в цьому нічого немає, бо ж Марина Цвигун є донетчанкою, власне там її знайшов Кривоногов для виконання ролі Матері Світу (Див.: Нові релігії України. –К., 2010. – С. 736-766).

Серед конфесійно не названих у звіті 80 неорелігійних організацій найбільше їх на Сумщині (20), Херсонщині (12), Львівщині (9), Житомирщині (8), Одещині (7) та Черкащині (12).

Порівняльний аналіз цифрового матеріалу про зміни релігійної мережі України засвідчує те, що екстенсивний етап розвитку релігійного життя в країні закінчився десь в 2000 році, відбувся перехід його в етап інтенсивного розвитку. В наступні роки мали щорічне збільшення по нисхідній. Бум зміни припав на 1988-1990 роки, коли кількість громад збільшувалася щороку в середньому на 32 %. Десь із 2010 року знову маємо певне інституційне поживавлення, зокрема збільшення організаційних виявів традиційних спільнот.

Які загальні тенденції характеризували зміну релігійної мережі в роки незалежності?

1. Відбулося відродження (скоріше – відтворення) громад традиційних для України християнських течій там, де вони діяли раніше і де для цього наявною була (хай навіть зруйнована) матеріальна база. Наслідком цього є те, що зростання мережі йшло переважно за рахунок православних громад (більше половини), греко-католиків і традиційних протестантів. Із-за внутрішньої кризи УАПЦ подальше зростання цієї Церкви фактично призупинилося. Охоплюючи своїм впливом життя людей галичанських областей від дитячого садочка до школи, вузу, армійської частини, установи чи підприємства, протидіючи поширенню в регіоні часто із

сприянням цьому схильних до неї місцевих владних структур інших конфесій, Українська Греко-Католицька Церква стала тут по суті тоталітарною релігійною спільнотою.

2. Найбільш інтенсивне зростання релігійної мережі відбулося насамперед в західноукраїнських областях, що пояснюється порівняно високим рівнем релігійних потреб громадян цього регіону, для яких релігія стала невід'ємним елементом їх способу життя і виявом духовної культури. Проте на цей час наступило вже насичення громадами православних, греко-католицької і римо-католицької конфесій західного регіону країни і їх інтенсив у поширенні тут фактично вже припинився.

3. Порівняно розвинута інфраструктура ортодоксальних конфесій в західноукраїнському регіоні, поєднання у свідомості людей своєї релігійної належності з національною, включеність певного конфесійного чинника в систему культури і побуту та ін. зумовили блокування проникнення в ці області нових релігійних течій й домінування в релігійній мережі Церков українсько-національної зорієнтованості – Української Греко-Католицької Церкви, Української Автокефальної Православної Церкви і УПЦ Київського Патріархату.

4. Кількісні показники зростання релігійних громад, монастирів, видань різних конфесій ще не засвідчують про таке ж зростання кількості їх послідовників. Конкурентна боротьба між конфесіями спонукає керівництво деяких з них штучно розширювати свою інституційну мережу. Відтак в 63 монастирях УПЦ КП знаходиться лише 211 насельників, а в 13 монастирях УАПЦ – всього 19. Відмінною також є кількість парафіян в протестантських і греко-католицьких громадах. Останні в західноукраїнському регіоні мають в порівнянні з першими в середньому у 20 разів більше вірян.

5. Регіональні відмінності в рівні національної самосвідомості громадян позначаються на географії поширення українських національних християнських Церков. Тут слід відзначити помітне поширення парафій УПЦ КП і УАПЦ в західній і центральних областях і водночас незначну кількість їх в південному і східному регіоні країни, де домінує проросійська УПЦ МП, втратою своїх парафій останньою як промосковською спільнотою в Галичанському регіоні.

6. Зростанню кількості римсько-католицьких громад явно сприяє етноконфесійний чинник, зокрема розселеність польської меншини на Поліссі, Поділлі, Галичині і Закарпатті. Розширення свого конфесійного регіону римо-католиками зустрічає протидію цьому з боку православних і греко-католиків.

7. Всезростаючою після смерті Предстоятеля УПЦ МП митрополита Володимира (Сабодана) і очолення Церкви Орестом Володимировичем Березовським (митрополитом Онуфрієм) стає її неукраїнська зорієнтованість, скажемо так, «русскомирство». Висунення Московським Патріархатом в церковно-релігійному житті ідеї “традиційної канонічної території” і „канонічності Церкви”, що характерно зокрема для відносин православ'я й греко-католицизму, відносин між православними Церквами країни, веде до певної регіоналізації України за релігійними чинниками, а відтак і до міжконфесійної напруги. Особливо це характерно для діяльності Московсько-Православної Церкви України. Вона всіляко, користуючись симпатіями до неї владних структур Лівобережних областей країни, протидіє поширенню греко-католицизму і католицизму на Схід і Південь України, рестрації тут громад УПЦ КП і УАПЦ, реституції майна на їх користь.

8. В намаганні заповнити той духовний вакуум, який утворився після занепаду марксистсько-ленінської ідеологічної монополії і втрати свого авторитету Церквами, які діяли в умовах пристосування до передуючих політичних порядків, певний успіх в своєму поширенні по теренах країни мають нові релігійні течії, які привносяться в Україну переважно західними християнськими місіонерами.

9. Розвиток національної самосвідомості у представників різних етнічних меншин України одним із каналів свого вияву має появу різних національно-релігійних течій і об'єднань. Окрім російської меншини, яка має такого ворожого українству свого могутнього релігійного репрезента як УПЦ МП, свої громади вже мають євреї, татари, німці, вірмени, корейці, шведи, угорці, греки, грузини, асирійці та ін.

10. Наявна тенденція інтенсивного розгортання мережі протестантських спільнот, скажемо так, традиційних як для України конфесій, зокрема баптистів, п'ятидесятників, адвентистів та єговістів. При нинішніх темпах зростання спільнот цих релігійних течій вони десь через 15-20 років матимуть половину кількості релігійної мережі України. З'явлені нові парафії традиційних церков часто постають як місце працевлаштування випускників їх чисельних духовних навчальних закладів, не мають належної кількості вірян для утримання свого священнослужителя.

11. Збільшення кількості нових релігійних течій в Україні на 25 році її незалежності фактично вже призупинилося, практично склалася мережа неорелігій, а відтак поява нових із них вже практично буде випадковістю. Стабілізувалися в своєму зростанні рідновірські, синтетичні й орієнталістські течії. Ознаки живучості й зростання, окрім інших неохристиянських утворень, виявляють лише харизматичні Церкви, що є відображенням світової тенденції розвитку християнства, несприйняття освіченим християнином вияву своєї релігійності лише через обрядові форми, монополізацію богослужбової функції лише служителями культу та ін.

12. Оскільки з 2004 року державні органи не дають конфесійно здрібнену інформацію про релігійну мережу України, включаючи дрібнотні конфесії в рубрику «інші», то релігієзнавці країни не можуть дати достовірну і повну конфесійну її мережу, визначити тенденції її змін як у всеукраїнському, так і в регіональному зрізах. До того ж, треба мати на оці, що картина мережі релігійних організацій України аж ніяк не корелюється з картиною релігійності її населення, в тому числі й вірянами конфесійних течій того чи іншого регіону.

13. Політичні і етно-національні чинники (подеколи й фінансово-економічні) мають істотний вплив на внутрішні процеси в мусульманській та іудейській релігіях в Україні. Причини поділу їх на окремі об'єднання, розгортання мережі цих конфесій передусім слід шукати в цих чинниках, а не у віроповчальних чи обрядових розбіжностях.

14. Про історію і сьогодення діючих на теренах України конфесій можна більш повно прочитати у нашій **десятитомній «Історії релігії в Україні»**. Так лише в 7-му і 8-му томах – «Релігійні меншини України» та «Нові релігії України» - ми описали більше сотні діючих у нас конфесій. Нас часто звинувачують в тому, що ми не даємо критику їх віровчення і практичної діяльності. Це так. Ми не критикуємо, а прагнемо об'єктивно описати віровчення, обрядову практику й організаційну діяльність всіх в Україні сущих конфесій. Це дає нам можливість підтримувати з ними творчі відносини. Ми описали конфесії, а ось доброзичливе, а чи ж критичне сприйняття їх за тими, хто читає наш об'єктивний інформаційний матеріал.

7. Упорядкування Анатолія КОЛОДНОГО та Георгія ФИЛИПОВИЧА.

РЕЛІГІЙНА МЕРЕЖА УКРАЇНИ 1992-2015 РОКІВ

Таблиця змін з даними на 31 грудня відповідного року

НАЗВА ЦЕРКВИ	1992	1995	1998	2000	2001	2003	2005	2010	2011	2015
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

ПРАВОСЛАВНІ СПІЛЬНОТИ

УПЦ Київського Патріархату	-	1912	1977	2577	2877	3338	3639	4538	46 21	5074
Українська Автокефальна Православна Церква	1489	632	1085	1017	1041	1139	1209	1228	1248	1231
УАПЦ Оновлена	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30